

بِسْمِ
الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

فرار مالیاتی
از منظر فقه اسلامی و حقوق ایران

تألیف:

دکتر مهدی رهبر

دانشیار دانشگاه بین المللی مذاهب اسلامی تهران

مصطفی حیدری

انتشارات طبیین

سرشناسه	: رهبر، مهدی، ۱۳۴۶ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام . ran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: فرار مالیاتی از منظر فقه اسلامی و حقوق ایران/ تألیف مهدی رهبر، مصطفی حیدری.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات طبیب، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۲ ص ۴ ۱ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۳۶۵۳-۲-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۵۹ ۸۲ ؛ همچنین ب صورت زیرنویس.
موضوع	: مالیات گریزی (فقه) - Tax evasion (Islamic law) - مالیات گریزی -- قوانین و مقررات - ایران -- Iran -- Law and legislation -- Tax evasion
شناسه افزوده	: حیدری، مصطفی ۱۳۷۷-
رده بندی کنگره	: P: ۹۸ ۶
رده بندی دیوب	: ۳۷۹/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۴۹۸۷۴۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

www.Tayyebin.Net

انتشارات طبیب

عنوان: فرار مالیاتی از منظر فقه اسلامی و حقوق ایران

مؤلفان: دکتر مهدی رهبر، مصطفی حیدری

ناشر: طبیب

صفحه‌آرایی: منصور منصوری

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۲

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۳۶۵۳-۲-۸

فهرست

مقدمه.....	۷
فصل اول: کلیات.....	۱۳
مفهوم مالیات.....	۱۳
واژگان و اصطلاحات هم‌معنی و هم‌راستا با مالیات.....	۲۴
زکات.....	۲۴
خمس.....	۲۶
جزیه.....	۳۰
خراج.....	۳۴
واژه‌شناسی جرم.....	۳۷
جریمه.....	۴۰
حقوق مربوط به مال و دارایی.....	۴۱
قرآن.....	۴۳
سنت.....	۴۴
شرایط وضع مالیات.....	۴۷
وجود نیازهای واقعی و ضروری برای وضع مالیات.....	۴۷
رعایت انصاف و عدالت در وضع مالیات.....	۵۰

هزینه کرد درآمدهای مالیاتی در جهت منافع عمومی.....	۵۲
جرم انگاری و مراحل آن.....	۵۴
جرم و جرم انگاری در حقوق کیفری اسلام.....	۵۸
فرار مالیاتی.....	۶۳
مشروعیت وضع مالیات با توجه به بحران اقتصادی و نیازهای مردم.....	۶۵
انواع مالکیت مال.....	۷۲

فصل دوم: جرم انگاری فرار مالیاتی از منظر فقه اسلامی ۷۹

علل و اندکال فرار مالیاتی.....	۷۹
دلایل ذهنی مربوط به مؤدی.....	۷۹
اعتقاد دینی به غیرقانونی بودن مالیات.....	۸۰
تخصیص نادرست هزینه های عمومی.....	۸۰
وضعیت مالی مؤدی.....	۸۰
سطح ضعیف اخلاقی.....	۸۱
دلایل عینی.....	۸۱
دلایل مربوط به نظام مالیاتی.....	۸۱
دلایل مربوط به امور مالیاتی.....	۸۲
اشکال فرار مالیاتی.....	۸۳
جرم انگاری فرار مالیاتی از منظر فقه اسلامی.....	۸۶
حکم حکومتی.....	۹۰
ادله فقهی ناظر بر وجوب اخذ مالیات و جرم انگاری عدم پرداخت آن.....	۹۵

قاعده فقهی من له الغنم فعليه الغرم ۹۵

قاعده لزوم تعاون در خیرات ۹۸

قاعده لاضرر ۱۰۰

اختلال نظام اسلامی ۱۰۴

ناکارآمدی حکومت اسلامی ۱۱۱

ظهور مفساد اقتصادی و رانت خواری ۱۱۸

فصل سوم: جرم‌انگاری فرار مالیاتی از منظر حقوق ایران ۱۲۵

مستندات حقوقی جرم‌انگاری فرار مالیاتی ۱۲۸

اختلال در نظم عمومی ۱۲۸

قوانین موضوعه مالیاتی ۱۳۳

اختلال در نظام اقتصادی کشور ۱۴۲

نتایج و پیشنهادها ۱۵۵

منابع و مأخذ ۱۵۹

مقدمه

در بسیاری از کشورهای جهان، به ویژه کشورهایی که منابع و ثروت طبیعی و صنعتی محدودی دارند، مالیات وسیله اصلی و مهم در دستیابی به اهداف دولت بوده و هست. به طوری که وجوه حاصل از مالیات به تأمین مالی مخارج دولتی برای همه بخش‌ها از قبیل بهداشت، آموزش و سایر خدمات، ارتقای سطح زیرساخت‌ها و تقویت آن، احیای سیاست‌های اقتصادی مانند حمایت از برخی کالاها، بخش‌ها یا فعالیت‌های اقتصادی با بهبود آن، برنامه‌های رفاه اجتماعی، تأمین اجتماعی و بیمه، ایجاد فرصت‌های شغلی و رسیدگی به بحران، و ... کمک می‌کند.

از این نظر، مالیات اولین و مهمترین منبع مالی درآمدهایی است که دولت می‌تواند هزینه‌های عمومی خود را از طریق آن تأمین کند و به شکل کسر نقدی تحمیل شده و اخذ شده توسط مقامات دولتی از طریق اجبار محقق شده و هدف آن پوشش هزینه‌های عمومی و اجرای اهداف اقتصادی و اجتماعی دولت و توزیع آن هزینه‌ها بین شهروندان بر اساس توانایی هایشان است

مالیات دارای اصول و مبانی خاصی است که اخذ و مصرف آن را

موجه و منطقی می‌گرداند. منظور از «اصول مالیاتی»، موازین و قواعد عامی است که باید در درجه اول، هادی سیاست‌گذاران و قانون‌گذاران قرار گیرد تا در وضع قوانین مالیاتی به آنها توجه کنند. در مرحله بعد، تدوین مقررات اجرایی نظیر آیین‌نامه‌ها نیز باید با عنایت به این اصول انجام پذیرد و سرانجام، هنگام اجرا نیز همین اصول می‌توانند و باید در فهم و تفسیر مقررات مالیاتی بدانها توجه شود. بر این اساس مشخص می‌گردد که اصول مالیاتی ازجمله عناصر ارزش‌گذاری هر نظام مالیاتی هستند. اصولی همچون اصل «توانایی پرداخت» و اصل «منفعت» در ناحیه وضع مالیاتی نمونه‌هایی از این اصول هستند.

در نظام اسلامی نیز خداوند متعال برای حکومت و اداره حکومت اسلامی منبع مالی قرار داده است که این منابع مالی همان مالیات‌های شرعی و اسلامی است تا حکومت اسلامی با اخذ آن از مردم آن را به مصرف اداره جامعه و پیشرفت و توسعه کشور اسلامی برساند.

آنچه مانع تحقق اهداف مالیاتی می‌شود و موجودیت آن را تهدید می‌کند، فرار مالیاتی است، یعنی فرار مؤدی از تکالیف مالیاتی که بر اساس قانون وضع شده است، چرا که این فرار آثار بدی را به دنبال داشته و مانع رشد و توسعه اقتصادی در عرصه ملی و بین‌المللی می‌شود.

فرار مالیاتی به معنای رفتاری است که از طریق آن مؤدی قانونی سعی می‌کند مالیات متعلق به خود را پرداخت نکند، زیرا می‌بیند که باری بر دوش او است، بنابراین در برابر آن مقاومت می‌کند.

فرار مالیاتی با استفاده از ابزارهای غیرقانونی برای اجتناب از پرداخت

مالیات محقق شده و این روش‌ها معمولاً شامل فریب یا ارائه اطلاعات نادرست در درآمد یک فرد یا شرکت در خدمات درآمد داخلی است.

در راستای پرداختن به فرار مالیاتی، عنوانی دیگر رخ می‌نماید تحت عنوان پرهیز یا اجتناب مالیاتی که عبارت است از استناد مؤدی به راه‌ها و روش‌های قانونی به منظور کاهش میزان مالیات وضع شده بر وی که البته می‌توان برای آن سویه‌های مختلفی را قائل شد که برخی از آنها و لو با استفاده از خلأهای قانونی صورت می‌گیرد لکن برخی دیگر بر اساس روش‌های غیراخلاقی و با انگیزه سوء استفاده از خلأهای متون قانونی صورت می‌گیرد که می‌تواند جرم تلقی شود.

پرهیز از تأدیه مالیات به دلیل جهانی شدن (تجارت و باز بودن بازارهای مالی) و انحصار شرکت‌های بین‌المللی و فرامیلتی که بیشترین سهم را در اقتصاد جهانی دارند، به بالای بسیاری از کشورهای جهان اعم از غنی و فقیر تبدیل شده است. اجتناب مالیاتی - مانند فرار مالیاتی - توانایی دولت‌ها را در تأمین مخارج عمومی محدود می‌کند، که کیفیت خدمات ارائه شده به شهروندان را تضعیف می‌کند، فرصت‌های سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد و روند رشد و توسعه اقتصادی را با مشکل مواجه می‌سازد. از سوی دیگر، اجتناب از مالیات منجر به یک پایه مالیاتی ضعیف می‌شود. بنابراین دولت مجبور است بار مالیاتی را بر شرکت‌ها و افرادی که راهی برای اجتناب از پرداخت مالیات پیدا نمی‌کنند، افزایش دهد.

اهمیت جایگاه درآمدهای عمومی برای حکومتها و حاکمان از جمله حکومت اسلامی به اندازه ای است که هر حکومتی در صدد اخذ

مالیات جهت اداره امور عمومی کشورش بوده و در این راستا به آگاه سازی مردم نسبت به جنبه‌های مختلف آثار و پیامدهای مثبت التزام به نظام مالیاتی تبیین آثار و پیامدهای منفی فرار مالیاتی، جهت اقناع افکار عمومی برای پرداخت مالیات می پردازد.

در همین راستا تحقیقات علمی متعددی در زمینه مالیات انجام شده که این نیز حاکی از اهمیت این موضوع می باشد

قاضی ابویوسف مشهور به ابویوسف قاضی بعنوان اولین فقیهی است که رساله‌ای جامع پیرامون سیاست اقتصادی به رشته تحریر درآورد کتابی تحت عنوان الخراج نوشته است در این اثر از مفهوم فرار مالیاتی سخن به میان نیامده است

ابوزکریا یحیی بن آدم بن سلیمان قرشی کوفی (متوفی ۲۰۳ق) با فاصله کوتاهی از کتاب ابویوسف، کتابی تحت عنوان الخراج تألیف کرد که از نظر محتوا شباهت زیادی با آن دارد با این تفاوت که در کتاب ابویوسف جنبه فقهی بر جنبه‌ی حدیثی قوی‌تر و در کتاب یحیی مطلب بر عکس است در این اثر نیز از مفهوم فرار مالیاتی سخن به میان نیامده است

الأموال، اثر ابو عبید، قاسم بن سلام (۱۵۴ - ۲۲۴ق)، در رابطه با نظام مالی اسلام (مباحث مربوط به اموال مسلمانان، اعم از زکات، خراج و خمس)، به زبان عربی نگاشته شده است هدف ابو عبید، در این اثر، بیان احکام فقهی فیء، خمس و زکات بوده، و در آن از مفهوم فرار مالیاتی سخن به میان نیامده است

مجموعه‌ی الخراجیات دربردارنده رساله خراجیه محقق ثانی،

محقق اردبیلی، فاضل قطیفی و فاضل شبیانی که به زبان عربی نوشته شده و توسط مؤسسه نشر اسلامی، در یک کتاب عرضه شده است. در این اثر نیز از مفهوم فرار مالیاتی سخن به میان نیامده است. کتاب پیش رو در صدد بررسی مستندات فقهی حقوقی جرم فرار مالیاتی است که این موضوع را از دیدگاه فقه‌های مذاهب اسلامی شیعه و اهل سنت و حقوقدانان بررسی کرده و با استناد به منابع اصیل فقهی حقوقی به تحلیل جوانب مختلف فرار مالیاتی می‌پردازد. این کتاب در سه فصل تدوین شده است:

در فصل اول، تحت عنوان کلیات به مسائلی کلی در زمینه مالیات، اصطلاحات مشابه مالیات حقوق مربوط به مال و دارایی، شرایط وضع وضع مالیات، وجود نیازهای واقعی و ضروری برای وضع مالیات، رعایت انصاف و عدالت در وضع مالیات، هزینه‌کرد درآمدهای مالیاتی در جهت منافع عمومی، جرم‌انگاری و مراحل آن، جرم و جرم‌انگاری در حقوق کیفری اسلام، فرار مالیاتی، مشروعیت وضع مالیات با توجه به بحران اقتصادی و نیازهای مردم، و انواع مالکیت مال پرداخته شده است.

در فصل دوم تحت عنوان جرم‌انگاری فرار مالیاتی از منظر فقه اسلامی به مستندات فقهی جرم‌انگاری فرار مالیاتی مانند قاعده لاضرر، اختلال نظام اسلامی، ناکارآمدی حکومت اسلامی، ظهور مفساد اقتصادی و رانت خواری پرداخته شده است.

در فصل سوم نیز تحت عنوان جرم‌انگاری فرار مالیاتی از منظر

حقوق ایران، به مستندات حقوقی جرم‌انگاری فرار مالیاتی مانند اختلال در نظم عمومی، قوانین موضوعه مالیاتی، اختلال در نظام اقتصادی کشور پرداخته شده است

در پایان به پاس قدردانی از دوست پژوهشگرم آقای دکتر حامد رستمی نجف آبادی که نگارندگان را یاری کردند کمال تشکر را دارم و از هرگونه پیشنهاد و انتقاد در خصوص شکل و محتوای اثر استقبال کرده و آنها را به دیده منت می‌نگریم.

ومن الله التوفیق

تهران دی‌ماه ۱۴۰۲

دکتر مهدی رهبر

دانشیار دانشگاه بین‌المللی مذاهب اسلامی تهران

مصطفی حیدری

دانش آموخته دانشگاه بین‌المللی مذاهب اسلامی تهران